

VILLI SØRENSEN:

VASASKIPIÐ Í STOCKHOLM

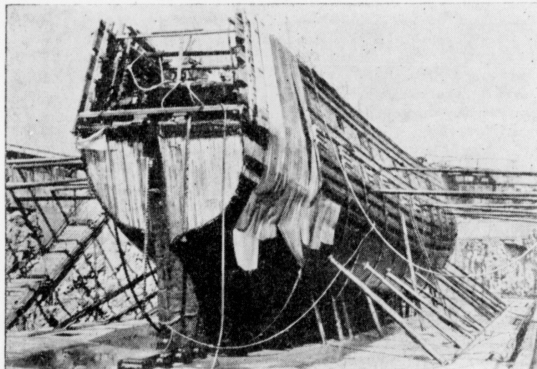
Fyrilestur hildin í KFUM í Klakksvík

HERSKIPASOGAN veit frá nögvum stórhendingum at síga. Vit höyra um heilar herskipaflotar, ið hava verið illa viðfarnir — sundurskotin herskip, sum farin eru til havsins botn, samstundis sum aðrir hava steynt aftur í havni í miklum sigurrúsi.

Vit höyra um einstök herskip, sum einsamalið hava mott fíggindum á opnum havi. Nokur skotrið og havsins bylgjur hava flátt hesi mannaverk og allar teir, ið innanbörð vóru. Við havsins botn liggja herskip og herskipaflotar.

Eingin veit meira frá teimum at síga.

Her skulu vit höyra um ein sorgarlek, ið fór fram inni í havni í Stockholm í árinum 1628.



GUSTAV II ADOLF SVIA-KONGURIN MIKLI

Fyri at gera myndina so fullfíggjaða sum gjørligt verður neyðugt at tíðarfesta hana eitt sindur nærri.

I heimssoguni hava vit lisið um 30 ára kríggj, sum tók seg upp í 1618 og helt áfram til 1648. Hovudsáðargarnir fóru fram niðri í Týsklandi við luttøku av fleiri londum m.a. bæði Danmark og Svøríki.

I Svøríki ráddi hin væl umtókti GUSTAV II ADOLF, sum nán vera mættist kongur, Svøríki nakrantíð hevur havt, og í Danmark hín ikki minni kandi og mæti KRISTIAN IV.

Baðir vóru teir framúr evnagóðir, ágrýtnir og virkisfúsir — ikki bara sum skilagóðir og avrekamiklir stjórnarforsetar, ið setti sær stór mál at fremja til landsins besta við góðum löggevutíðlukum, vinnuligari og á annan hátt samfelagsligari uppbygging, men eisini við hernaðartíðlukum, tí báðir áttu teir stórveldistankar í barni, og tað er tí ikki so legi, um óveðurs-skýggi ofta drógu yvir Norðurlandahimin — og kríggisboðnið komu: 30 ára kríggj, Thorsteins-sonkríggj, Kalmarkríggj og onnur við, sum serstakliga vóru Svenskakingin til fyrimunar, so leidis at Svøríki gjørdist eitt stórveldi.

Gustav II Adolf vann í bardøgum móti russum, polaknum danum og í religiønsbardögum í Týsklandi.

Við mættasta, og mest nútímans og besta útgjörda heri í heiminum hevði hann eisini í byggi at gera seg inn á sjálvt hitt stóra Frankaríki, men so langt kom hann ikki.

Gustav II Adolf var føddur 9. des. 1594. 16 ára gamal gjørdist hann í 1611 fullmyndugur kongur og røkti kongstarvið fram til 6. nov. 1632, henda søguliga dag, tá hann á odda fyri svenska herinum undir einum áløpi á fíggindan við týska býin Lützen varð skotin og doyð.

HERSKIPIÐ »VASA« VERÐUR BYGT.

GUSTAV II ADOLF: »Næst eftir Gudi er vælferð ríkisins í hondum herflotans.«

»AT byggja smá skip er einans at forkoma skóginum.«

Gustav II Adolf var greiðir yvir, at tað fór at vera ógjørligt at halda tey hertíku landaokini í Finlandi, Ruslandi, Estlandi, Livlandi, Póllandi og Týsklandi, um hann ikki hevði ein sterkan herflota. Hann fór tí undir at byggja ein herflota, ið eingin skuldi vera forur fyri at vinna á. Eitt hitt mættasta skip í hesum flota skuldi vera »VASA«.

»VASA« var liðugt bygt í 1628. Umleið 180 føtur langt í tonsatali meit til 1400 tons. Til sammetingar kann nevast, at farmaskipið »KARIN K« einans er umleið 20 tons.

Einasta og seinasta FERÐ »VASA«.

Sunnadag 10. august 1628 lg »VASA« seglklárt, alt eftir boðum frá kongi, ið segdu:

»... at hvørja tíð og hvønn tíma, vit halda tað hóskað okkum, mugu tit vera til reiðar at fara til hvørt stað, ið vit skipa fyri og geva boð um.«

Songurin var júst tagnaður í Stórkirkjuni. Klokkan var millum 2 og 3 legði »VASA« spakuliga frá landi. Hann var útsýningur í eittími, og seglini vóru sett. Spakuliga sigldi »VASA« úteftir vanni í Stockholm; men nógvur hundrað metur — og langt ifrá út av vanni — skuldi tað ikki sigla; tí komið fram til ein hólmi, ið nevndur verður Bechholmen, kom ein hvíla. »VASA« legðist langt á líðina, so langt á líðina, so langt at sjógvurin fossaði inn gjøgnum ter niðastu kanónlúkurnar. Slagsíðin gjørdist stór og stór. Bóð vóru gívin um at draga allar kanónirnar undir einum áløpi á fíggindan við rætta skipið uppáftur, men ikki bátað; tað legðist bert longur á

líðina, so við og við sum meira sjógvur fossaði inn gjøgnum kanónlúkurnar. Ein orsøkin til, at vanlukkan kravdi, so nógv mannalív var júst tann, at meginparturin av manningini fekk boð um at fara niður undir at flyta kanónir og annað, ið flytast kundi.

Slagsíðin gjørdist alt stór og stór, og so hendi vanlukkan.

Inni á landi stóðu fólk í túsdatali og hugdi at hesum prýði og stótleika Svøríkis — og hesum mikla sorgarleiki, tá »VASA« undir fullum seglum og vð flaggnum í topp hvarv í kyrra vatninum inni á vanni í Stockholm.

TEY, IÐ FÓRUST VIÐ »VASA«

Hvussu nógv fólk var umboð á skipinum, veit eingin við vissu, men manningin átti at vera 133 yvirmenn og vandnar sjómenn og 300 sjómenn til venjingar.

Sorgarleikurin gjørdist ikki minni av tí, at umboð á skipinum vóru eisini 50 konufólk og born. Heita var veruliga ein royndarferð. Konu fólkin og bornini skuldu setast á land longur úti í skergarðinum, men stuttleikaferð teirra gjørdist ódrúgv — øll somul lótu tey liv tey flestu hvurvu fleyrkindu bylgjum Stockholmar havn.

Ein kennir bert navnini á 6 av teim umkomnu.

Hetta var tjóðarvanlukka. Ført eitt kríggsskip í dag sum í stóð og útgerð var í mun til »VASA«, víldi hetta kosta svenska ríkinum 100 milj. kr.

»VASA« hevði 64 kanónir, sum samanlagt vegaðu 80 tons: 48 stk. 24 punds kanónir, 8 stk. 3 punds kanónir, 2 stk. 1 punds kanónir.

AVHOYRINGARNAR Í SJÓRÉTINUM.

Skipsovastarnir umboð vóru bjargaðir og komu fyrj ræðin longu dagin eftir.

Skiparin, danskarin Søfning Hansen, varð spurður, um allar kanónirnar vóru væl fastgjørðar. Hann svaraði, at um ter ikki vóru tað, »kunnu tit hugsa meg í túsdin smá petri«.

Bátsmaðurin varð spurður: »Hví hann ikki hevði ansað betur eftir seglum og togverki heldur enn at ganga fullur.« Hann svaraði, at hann júst henda dagin hevði verið til altars, áðrenn hann fór umboð.

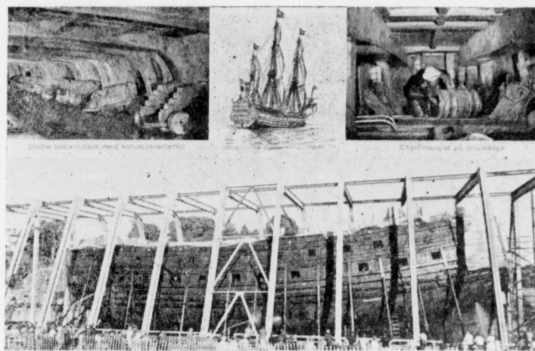
»Hví byggjarin varð spurður: »Hví hann hevði bygt skipið so illa og so smalt, at tað ongan bók hevði at liggja á, so tað kollsigldi.« Hann svaraði, at sjálvur hansara hátign kongurinn hevði góðkent allar dimensjónir skipins.

HÍVÍ SAKK »VASA«.

Skipisbyggjarar í teirri tíðini høvdu ongir tekningar at ganga eftir. Teir høvdu bert nakrar hovudsíðir og hildu seg til erfaringar, teir høvdu lært frá undanfarinum byggjarbeiðum. Ikki fyrr enn um miðan 17. öld vóru teir forir fyri at gera teir so neyðguteoretisku útrokingarnar. Serstakar trupulleikar høvdu teir við kanónlúkum, og vit kenna fleiri flágreiðingar frá teirri tíðini um, ið farin eru, tí hesar lúkur sota um niðarlaga.

Hví sakk »VASA«?

Teir serkønu halda seg vita, at »VASA« fór ikki av tí at tað var



illa bygt sum siglingarskip, heldur var orsøkin tann, at skipið var illa lótt, vektin umboð var skeivt fordeild t. d. ballast, kanónir o. a.

BJARGINGARROYNDIR.

Fyrstu tíðina komu mastratopparnir av »VASA« upp úr sjónum og farið varð undir at royna at bjarga skipinum. Royndir vóru gjørdar í 1630- 1640- og 1650-talinum og fram til 1664. Tá ein svenskur og ein týskur bjargneferðingur royndu seg, men við ongum úrsliti uttan tí, at Svøríki gjørdist fremsta land í heiminum, hvat kavarnarbeiði víðvætti.

Seinast í 18. öld varð roynt aftur, men heldur ikki hesi ferð góvu royndirnar nakað úrslit.

ÖNNUR SKIPSVANLUKKA.

1628 hendi ein onnur skipsvanlukku. Henda vanlukka kom seinri at hava stóran týdning fyri bjargingina av »VASA«. Tað var kríggsskipið »RIKSNYCKLENS«, sum í september mánaði kom úr Týsklandi við særdum hermonnum. Skipið rendi á ein bóða og fórst. Í 1920 kom akkerið hjá einum fiski manni fast í botn. Eitt bjargingarskip var har nærhendis, og ein av manningini ein kavari, bjóðaði seg til at fara niður at loysa akkerið, um hann fekk eina flosku av cognac aftur fyri. Hetta varð játtað, hann fór niður og fann »RIKSnycklen«. Av hesum skipið var nógv bjargað, og her lærdu teir ikki so lítið um, hvussu teir skuldu bera seg at við at bjarga gomlum skipsvrakum, ið vóru sokkin.

SYKLUR, JÓLATRO OG FRESNAR.

Hovudsmaðurin fyri at bjarga »VASA« eitur Anders Franzen. Hann arbeiddi á ríkisins sjósøsliga savni. Í fleiri summum helt hann á við at dreggja, men lið bar til, tí sum hann sjálvur sigur: tað mesta eg fekk vóru rustaðar dammsýklar, jólatro, deyðir fresnar og annað skrambul.

Í august 1956 var eydnan við honum, tá fann hann nokur eikisprek og brátt høvdu teir staðfest hvar »VASA« lá.

Tað var greitt, at hetta bjargingarbeiði kom at kosta miljónir kr. Fyrst leitaði hann til kongs, sum beinanvegin segði seg fúsan at veita allan stuðul, og so kom ein stovnur fyri og annar eftir, og segði seg til reiðar at stuðla.

»VASA« VERÐUR BJARGAÐ.

Farið varð so til verka. Kavarnarv fingu nógv úr at gera. Skipið var sokkið langt niður í móðruna. Tað mátti tømast fyri móðru, loysast úr botni og sjóðan skuldi lyft leyst t. d. kanónirnar takast upp fyrst, áðrenn farið varð undir sjálgvan skipsskrokkinn. Í rúgvandis komu nú lutirnir upp, summir bein leidis úr skipinum og summir, ið funnir vóru nærhendis skipinum.

Síðan var farið undir at flyta

skipið á grynni vatn — frá 32 metra dýpi og inn á 16 metra dýpi. 1500 metrar av duplutm 6 tumma veiar vóru gjørdir um skipið. Hesir vóru seinri útskiftir við 9 tumma tjúkkar veiar. So varð farið at lyfta skipið.

24. apríl 1961 vóru menn til reiðar. Allar maskinur fóru í gongd. Spakuliga lætt »VASA« sær uppfrá og seinrapartin sama dag kom tað fyrsta træverkjði upp úr vatnskorpinu — ein farin tíð kom aftur til sjóndar.

»VASASKIPIÐ OG VASA-SAVNIÐ.

»VASA« varð tikil uppá ein stóran flaka, fór í dokk og stendur nú á hesum sama flaka, væl innilokað, til konserveringar.

Verður skipið ov bráðliga turkað, er vandi fyri, at alt træverkjði molast sundur. Tí sirnar stóðugt flótt vatn niður vvir tað. Á sama hátt bera teir seg at við allar aðrar trælur av skipinum.

Sjálvt konserveringsarbeiðið meta teir at taka eini 6 ár. Tá heita er liðugt, verður farið undir at vala um skipið og rigga tað til á sama hátt sum tann dagin, tað fórst; men ikki vantað teir seg at hava hitt fullkomna »VASA«-skipið, fyrr enn um eini 20 ár.

Ein hópur av leysum lutum eru tiknir upp av botni, men framvegis er nógv eftir, m. a. teir flestu kanónirnar.

Ótrúligi er, hvussu væl alt, um verð hevur umboð er varðveitt.

Á VASA-savninum sær ein hóp av ymiskum anføðum, skipslutum gomlum pengum, útskornum ræðumyndum, ið teir brúktu so nógv av, bæði til at ræða fíggindan og konserveringina, lit- og mynsturvokur, tallerkum, krúsnum, fótum o. ál. ein sær eisini 300 gamlar, stórar smørklínjar, ja, um tað skal vera eisini gamlar leðurstyklar.

Eitt, ið ringast var farið av at liggja so leingi í sjónum, var togverkjði. Væl funnið teir nógv togverk, men tað kundi ikki bjargast, for í molar og fon.

I alt eiga teir ikki meira enn ein tveir metra langan togstappa, ið kann varðveittast.

Tá ein vitjar »VASA«-savníð, er beinast at fara fyrst inn í hollina, har skipið stendur, síðan á savnið, har ein sær í hópatali av øllum meguligum lutum, anføðum o. ø. hollina, har ein kann siggja fleiri hollina, har ein kanen siggja film og hoyra frágreiðing um skipið og alt bjargingararbeiðið.

AT ENDA

Hóast hópur av tilikum skipum gjøgnum öldir eru farin til botns, eru bert tvey stórr skip bjargað: »VASA« og »Victory« hjá Nelson.

Ofta liggja tey á djúpum vatni og eru etin av ormi. Tá »VASA« ikki er etið av ormi, er orsøkin tann, at slukur ormur ikki livir í havni í Stockholm, tá vatnið er so fækt.